

A NOLIT köré csoportosuló írók mind gyakrabban és mind elevebben vetik föl a kérdéseket, amelyek foglalkoztatják irodalmunkat. Cikkék és kritikai tanulmányok beszélnek a modern költészet bírálatáról, a mi irodalmunkról, az európai irodalomról, de akár visszazapillantás, akár előretételezés formájában, mindig a háború utáni kor, a második világháború utáni irodalmi forradalmakban egyre gazdagabb kor kerül bonckés alá.

Amikor az ember az új folyóiratokat lapozgatja, mondjuk a DELO legújabb számait, Petár Dzsazsics és Miodrag Protics írása mellett első-sorban Marko Risztics irodalmi tanulmányának beillő jegyzeteire gondol. Marko Risztics „Emlékezés és lelkiismeret” címmel Jean Cassou tanulmánykötetéről ír s értékeiről a következőket mondja:

„Kimeríthetetlenek azok az asszociációk, amelyek ebben a könyvben rejlenek és belőle áradnak. Mert benne érintkeznek, kereszteződnek, fölbukkannak és szétágaznak azok a kúrsa és görbe vonalak, amelyek összekötik a múltat és a jelent, a múltat és a jövőt, az embert és a nemzetet, a szeretetet és a gyűlöletet, a költészetet és a politikát. Ezt a könyvet egy olyan költő írta, aki egész életében soha nem szűnt meg költőnek lenni, nem szűnt meg egy pillanatra sem a költészet harcosa, a költészet védelmezője lenni, ami azt jelenti, hogy az ember igazságának és jogainak, igazságának és szabadságának harcosa volt. „En azt az embert nevezem költőnek — mondja Jean Cassou, — aki nem oszlik meg.”

Cassou tanulmánykötetének „Rövid emlékezőképesség” a címe s azokról beszél, akik ma olyan könnyen elfelejtik azokat, akik életüket adták a szabadságért és akik maguk sem tudnak élni. „Fekete ez a kor, és az utolsó szabad lelkeknek az maradt, hogy leszállhatnak a mélybe és ott, a holtak társaságában évődjenek saját melankóliájukban.” De amikor bele is egyezik abba, hogy őt pesszimistának tekintsék, Cassou a cselekvés mezején megmutatja, hogy kapcsolatban áll az étellel, és azt mondja, hogy „a pesszimizmus az élet szemléletének a leg-egészségesebb formája s egyben a leghathatósabb is.” Az „optimizmus az elgyermekesedés jele, amelybe a XX század emberiségének legnagyobb része beleesett. Mi pedig fölött emberek vagyunk, és szükségünk van a bátorságra”.

Kétségtelen, hogy Cassou a hathatós pesszimizmusnak ezzel a bátorságával rendelkezik. Mert, mint ahogy ő maga mondja, „ahhoz, hogy bátorsága legyen, szükséges a képzelet, és ahhoz, hogy képzelete legyen, szeretni kell az életet és élni akarni kell.” ...Ez azt is igazolja, hogy a költő, aki szereti az életet, ennek folytán szereti a szabadságot, van bátorsága szabadon és őszintén beszélni, nem lehet és nem

maradhat egy pillanatig sem egyedül akkor, amikor a szabadság védelmére kel. Ezért nagy erkölcsi tisztaságról és erőről nekünk jugoszlávoknak mindenekeelőtt azt kell mondanunk, hogy a hála baráti érzéseivel gondolunk Jean Cassou-ra, a költőre, aki megingathatatlan hűséggel és ragaszkodással megmaradt az igazság mellett akkor is, amikor nem volt könnyű az mellett megmaradni. Barátsággal gondolunk arra a haladó emberre, aki 1948-ban meg tudta őrizni Jugoszláviába vetett hitét, és még ennél is többet, sokkal többet, mert ennek a hitének kifejezést mert adni a kominformisták áskálódása és átkozódása ellenére is.

Marko Risztics írása Cassou könyvéről nemcsak az íróknak szól; szól minden kultúr-embernek, aki nyitott szemmel jár a világban s korunk irodalmára úgy tekint, mint a változó és mindig fejlődő élet kifejezésére.

Igy Miodrag Protics írása is komoly érték, amikor Szima Pandurovics kritikusi értékeit elemzi a modern költészetéről.

A szépirodalmi rovat költeményei — a költők és prózairók — új hangot is hoznak Alekszandar Vucso, Dusan Mátics, Momcsilo Milankov és Bora Csoszics tollából. A gyakrabban szereplő műfajok között föltűnnek a naplójegyzetek, amelyek egy nagy korszakról adnak maradandó dokumentumot. Ha olvasásukba jobban elmélyedünk, akkor úgy érezzük, hogy különösen ez utóbbiak kölcsönöznek elevenséget a DELO legújabb számainak...

ERTHETŐ, hogy mindig fokozottabb érdeklődéssel és ügylátszik nem fogyó türelemmel várja az olvasó a REPUBLIKÁT, még akkor is, ha megjelenésével hónapokat késik. Amint hogy Miroslav Feller a folyóirat legutóbbi számában igen érdekes tanulmányban mutatta be a dal és a tánc történeti fejlődését, úgy ebben a számban is egy történeti visszazapillantást adott a lírai és az elbeszélő költészet fejlődésére és keletkezésére. Homerosz költészetéből bontja ki szemléltető képeit, hogy egészen közel hozza az olvasóhoz a két költői világot. Érdekes az a módszer, ahogy Feller elmondja az elbeszélő költőről azt, hogy a külső világ festője és történéseinek poetikus megörökítője, míg a lírai költő — a zeneköltőhöz hasonlatosan — hírt ad nekünk az ember sokszor mélyen rejtett belső világáról. Mindkettőnek a szó, a ritmus az eszköze, hangszere s talán ezért lehetséges az, hogy a fejlődés folyamán időnként érintkeznek, kölcsönveszik a másik lírai, vagy epikai elemét — vagy — drámai költeményben végképp egyesülnek.

A költészet annyiszor vitatott és sokakat még ma is megtévesztő irányzatáról, a szürrealizmusról Alain Bosque fiatal francia kritikus és költő tanulmányát közli a folyóirat „A szürrealizmus fejlődése és hanyatlása” címmel. Ez az írás a fennebb említett költői

irányzat huszonöt éves történetét mutatja be objektivisták szemszögéből nézve. Jóllehet — amint ezt a REPUBLIKA is leszögezi — mi nem egyezünk az irodalmi kérdések ilyen szemszögéből való beállításával, de ez az írás mégis adat és értékes anyag lehet mindazok számára, akik történeti fejlődésben nézik a nyugateurópai általában az európai költészet alakulását és sokszor nyitott kérdés előtt állnak, amikor a mai modern fiatal költők verseit olvassák.

A horvát irodalmi és művészeti folyóirat legutóbbi száma egy újabb bizonyosság arról, hogy egyéb kérdések megvitatása is helyet kap hasábjain, Dragó Lyubibratics írására gondolunk, a terjedelmes tanulmányra, amely a bürokráciát és annak megjelenési formáját tárgyalja az irodalomban. Egy ilyen tudományos igényű visszapillantás nyomán derül ki, hogy ennek a rendkívül fontos kérdésnek igen kevés nyoma van az irodalomban. Ugylátszik a burzsoá tudomány nem sok gondot fordított a tisztviselők és alkalmazottak magatartására és jogi viszonyaira. A karrierhajhászás, a szolgaszellem, s mindmégannyi más jelenség, amely meghúzódik a burzsoá társadalomban kifejlődött bürokrácia mögött. Am ha a tudományos irodalom nem is foglalkozott mélyebben és rendszeresebben a bürokrácia vizsgálatával, annál többfajta földolgozást és megvilágítást találunk meg a szépirodalomban. S itt a szépirodalom siet a tudós segítségére, hogy adatot és anyagot adjon a múltból. Lyubibratics elsősorban Balzacot említi, aki realista regényeiben egészen plasztikus és hiteles képet ad az akkori bürokrácia szelleméről, megjelenési formáiról, így egyes regényeiben Dickens is, — azután Krieksa műveiből tárja föl az író a bürokrácia jellemzésének és leírásának körvonalait — így értékes anyagot ad azok számára, akik ennek a kérdésnek a tanulmányozásában tovább akarnak menni.

FIATAL KÖLTŐK ÉS ÍRÓK összefogásából született meg pár hónappal ezelőtt a POLJA című művelődési és művészeti folyóirat. Inkább hetilap formájában jelentkezett, de kétségtelen, hogy tartalmában és programjában is a folyóirat jegyeit hordozza. Egy kicsit a KNJIZEVNE NOVINE új változatára emlékeztet elevevességével és azzal, hogy igyekszik igen komoly helyet biztosítani az új formakeresésnek. A poéták és a szépirodalom mellett a közírók is hasonló célkitűzésekkel lépnek föl s ez teszi változatosabbá az új kettős szám tartalmát.

Bevezetőjében Zsivojin Csulum az atomról és az emberiség egységéről ír. E mellett igen komoly figyelmet igényel Radivoj Popov „A bibliográfia és a polgár” című tanulmánya, amely az egyszerű és látszólag nem sokatmondó cím mögött sajátos kritikái megvilágításba

helyezi a költőt és magát a költeményt. A költészet erkölcsi értékéről és jelentőségéről olyan írói megvilágítást kaptunk, amely megjelöli helyét a társadalom történéseiben. A költészetnek akkor van igazában racionális funkciója és hasznossága, ha fejlett társadalmi öntudattal érintkezik... És ilyen „miniatűr megállapítások” egész halmaza sorakozik föl ebben az írásban: értékük, hogy összefüggéseikben egy kiépített szemlélet gondolatmenetét hozzák az olvasó elé.

A lap szépirodalma új termést ad: hangban frisset és témában újat. Ezt érezzük Florika Stefan verseiben, Rasa Popov széppróza-töredékében s helyenként azokban a sorokban is, amelyeket Boriszláv Milics fiatal költő közöl. A költők ezuttal is nagyobb számban jelentkeztek, mint a széppróza művei, többen vannak és termékenyebbek is, — ezért kapunk szépprózában még kiegészítésül műfordításokat. A műmellékletek közül nem egyet találunk a lyublyanai nemzetközi grafikai kiállítás anyagából — és erről a tárlatról még egy külön beszámoló is beszél.

EGY ÚJABB KEZDEMÉNYEZÉST jelent a RUKOVET negyedik száma. A munkás- és a középiskolás ifjúság számára kiírt irodalmi pályázat visszhangot teremtett máris, és a résztvevőkkel további visszhangot teremt a folyóirat körül, mert a lap azokhoz fordult, akik most indulnak el az irodalom felé. Az új munkatársak nevelésének hasznos lépése ez, különösen akkor, ha a szerkesztőség olyan előrelátó volt, hogy a pályázóknak szabad választást adott a témák és műfajok között. A pályázat prózára és költészetre szól, hivatgatás is vagy toborzó akar lenni, hogy benépesedjen az új lap tábora. Az ilyen kezdeményezést csak dicsérni lehet és propagálni kell, nemcsak a lapokban, hanem az iskolákban, könyvtárakban és ifjúsági egyesületekben is. A mozgalom segíti az irodalmat, az irodalom segíti a mozgalmat — a pályázat szolgálhatja mind a kettőt.

Az írók ohridi kongresszusáról Laták István adott beszámolót és egyben írói tájékoztatót is az olvasónak. A szépirodalom rovatában Sztevan Raicskovics, Lazar Merkovics, Mácsay István, Mira Morokvasics és Ante Zolnaics verseivel találkozunk, Nikola Drenovac regényrészletet közöl, Laták István elbeszélését Gulka Géza fordította horvát nyelvre, Joszip Klárszki egy elbeszélést, Antun Péjics pedig egy novellisztikusan megírt útirajzot adott. A figyelő rovatban a könyvszemléken kívül a színházi emberek és írók új kezdeményezésére, a Szabad Színpad kapcsán a folyóirat ankétet indított, hogy ez a kérdés is a viták során részben kiforrva kerüljön az új változatokat váró színházi közönség elé.

(L.)